

Ο Ρ Φ Ε Α Σ

7

ΔΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ
ΟΡΦΕΑΣ ΣΕΡΡΩΝ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
1982

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΠΛΙΟΥ: 'Ο Γιάννης Ρίτσος μιλάει στον «ΟΡΦΕΑ» και χαιρετίζει
τούς Σερραίους, 1

Γ. Κ.: Σερραϊκή Προσωπογραφία (3), Πέτρος Πέννας, 4

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΦΤΑΝΤΖΗ: Αινίγματα, 6

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΦΤΑΝΤΖΗ: Τά παλιά παιχνίδια τῶν παιδιῶν στίς Σέρρες, 15

ΒΑΣΙΛΗ ΚΑΡΑΤΖΑ: Τό ρεμπέτικο τραγούδι, 17

ΤΟ ΔΙΜΗΝΟ ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΕ

Σερραϊκή τελετή στή Θεσσαλονίκη, 21

Χορωδιακό Φεστιβάλ 'Αθηνῶν, 21

Πανόραμα σερραϊκῆς ζωγραφικῆς, 23

Κρίσεις γιά τό περιοδικό μας, 24

«ΟΡΦΕΑΣ»

ΔΙΜΗΝΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Έκδοτης: Όμιλος ΟΡΦΕΑΣ Σερρών.

Διεύθυνση: Σέρρες, Περιστέρη, Κοσμάτου 12.

Διαθύνεται από Συντακτική Επιτροπή.

Υπεύθυνος: Γεώργιος Καφταντζής, Δ. Παπακωσταίου 5, Σέρρες.

Έκτύπωση: Τυπογραφείο Θανάση Αλιπυτζή,

Β. Σοφίας 38, Τηλ. 221529, Θεσσαλονίκη.

Ετήσια Συνδρομή: 600 ΔΡΑΧΜΕΣ

Τιμή Τεύχους: 100 ΔΡΑΧΜΕΣ

Εξώφυλλο: 'Ο Θεός Στρυμόνας (απόγραφο από αρχαίο νόμισμα
του Γεώργιου Ζλατάνη).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (συνέχεια)

Άμφιπολίτικα 3, 25

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΦΤΑΝΤΖΗ: ΘΑΜ, Μπεναβέντε «Τά δημιουργημένα
συμφέροντα», 28

Βιβλία που πήραμε, 31

ΟΡΦΕΑΣ

ΔΙΜΗΝΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥ «ΟΡΦΕΑΣ» ΣΕΡΡΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α', ΤΕΥΧΟΣ 7 ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1982

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ ΜΙΛΑΕΙ ΣΤΟΝ «ΟΡΦΕΑ» ΚΑΙ ΧΑΙΡΕΤΙΖΕΙ ΤΟΥΣ ΣΕΡΡΑΙΟΥΣ

Τό περασμένο καλοκαίρι πού μās πέρασε, κάνοντας μιά περιοδεία στά κίχαιοπελαγίτικα νησιά πέρασα κι από τή Σάμο.

Στό Βαθύ πήγα σ' ένα έργαστήρι κεραμευτικής, ελπίζοντας νά συναντήσω τό Γιάννη Ρίτσο, πού όπως έμαθα έρχότανε συχνά σ' αυτό και δούλευε ό ίδιος διάφορα κεραμικά δικά του.

Ό μάστορας μου είπε πώς σπάνια δίνει συνεντεύξεις και άδικα θά περίμενα. Μά είχα μεγάλη τύχη, γιατί σέ λίγο φάνηκε νά έρχεται μέ βάδισμα αλίγυστο ό Ρίτσος, αφήνοντας πίσω του ένα αύλακι από φώς και στάθηκε κοντά μας όλόρθος, φτερωτός και διάφανος.

Τό πρόσωπό του λίοκαλο, μέ γκριζα μάτια και γένεια μελιχρά, σοϋ θύμιζε τούς έξαίσιους εκείνους άγιους του Πανσέληνου, πού ξεπηδοϋν από σκοτεινές γωνιές για νά πορευτοϋν άνάεροι σ' έναν κόσμο ξενικό κι άκατανόητο.

Τού έκανα γνωστή τη δημοσιογραφική μου ιδιότητα και τόν παρακάλεσα νά μου δώσει μιά συνέντευξη για τό περιοδικό τών Σερρών «ΟΡΦΕΑΣ», πού είμαι συνεργάτης του. «Μποροϋμε νά μιλήσουμε» άπάντησε χαμογελώντας, «μολονότι δέ δίνω συνεντεύξεις, γιατί ήρθα εδώ νά ξεκουραστῶ άπαλλαγμένος άπ' τήν τηλεόραση, τούς φωτορεπόρτερ και τούς δημοσιογράφους πού δυστυχώς μέ κυνηγοϋν παντοϋ».

Έπειδή τόν κοίταξα άπορεμένος, συνέχισε μιλώντας μέ τρόπο μαγικό και άνεπαίσθητο κι ώστόσο πειστικό και συναρπαστικό: «Όταν είναι ακόμα νέος κανείς, ή προσοχή άπάνω του τών άλλων ανθρώπων του δίνει μιά επιβεβαίωση του έαυτοϋ του. Μά σάν περάσουν τά χρόνια, τότε τό ενδιαφέρον του περιορίζεται στο τί θά δημιουργήσει ό ίδιος και όχι στο τί θά ποϋν γι' αυτόν οι άλλοι.

Άληθινά άν οι άνθρωποι έχουν δώσει ένα έργο και δέν παϋουν νά εργάζονται συνεχίζοντας τή δημιουργικότητά τους, εκείνο πού τούς ενδιαφέρει πιά είναι όχι τί θά πάρουν για άντάλλαγμα, αλλά τί περισσότερο θά δώσουν. Και ίσως σ' αυτό ακριβώς τό όριο, όταν δηλαδή ό καλλιτέχνης ξεπεράσει τό στάδιο τής προσωπικής φιλοδοξίας και άνταποκρίνεται στή βαθύτερη, στή δημιουργική αναγκαιότητα του κόσμου, νά προσφέρει μιά

Ο Γιάννης Ρίτσος διακοσμώντας με σπάνια ευαισθησία πήλινα άγγεϊα σέ εργαστήρι κεραμεικής της Σάμου.

Ο Γιάννης Ρίτσος μαζί με τό συντάκτη μας Γιώργο Μπίλιο, στό εργαστήρι όπου ό ποιητής άσχολούδνταν μέ τήν άγρειοπλιστική τό περισμένο καλοκαίρι στό νησί του.

κίσητική χαρά και μία παρηγοριά στην ανθρωπότητα: Ίσως απ' αυτό κίσητως τό σημεῖο ν' ἀρχίζει ἡ πραγματική καλλιτεχνική δημιουργία). Ὁ ποιητής σιώπησε γιά μία στιγμή, παίρνοντας τελετουργικά στά χέρια του ἕνα κίσητο ἀγγεῖο καί, καθώς τά εὐλαβικά του δάχτυλα θώπευαν, σάν ἄφτεροι ἔχοι τόν ἀθάνατο ἑλληνικό πηλό, χωρίς νά παραβιάζουν τή μυστική του κίσηση, εἶχες τήν ἐντύπωση πώς προσπαθοῦσε νά βεβαιωθεῖ πόσο κίσητος του ἦταν. Ἡ εἰκόνα ἐκείνη τῆς συμφιλίωσης τοῦ ποιητῆ μέ τό χῶμα, πού ὁρμάει πάντα νά μάς πλημμυρίσει, ἦταν πρωτογονική καί απ' τίς πιό συγκλονιστικές τοῦ εἶδα στή ζωῆ μου.

«Τί εἶναι ποίηση» τόν ρώτησα, «μπορεῖτε νά μοῦ δώσετε, ἕναν ὀρισμό;»

«Οἱ ὀρισμοί δέν προσανατολίζουν» ἀπάντησε ἀντίθετα ἀποπροσανατολίζουσαν ἀπό κείνα πού θέλουν νά ἐκφράσουν. Συχνά μάλιστα αὐτός πού χαρακτηρίζει ὑποκαθιστᾶ τό χαρακτηριζόμενο».

Ἀποτολμῶ μία τελευταία μου ἐρώτηση: «Ἐχομε ἀξιόλογο πνευματικό πολιτισμό καί μεγάλους ποιητές στή χώρα μας;»

«Πάντα ἡ Ἑλλάδα εἶχε νά ἐπιδείξει ἐνδιαφέροντες πνευματικούς ἀνθρώπους, πού ἔδωσαν σημαντικό παρόν στόν κόσμο. Καί ὄχι μοναχά πνευματικό, μά καί σέ ἄλλους προοδευτικούς ἀγῶνες. Ὑστερα ἀπό τετρακόσια τόσα χρόνια σκλαβιάς, ἡ πατρίδα μας ἔχει νά παρουσιάσει μία πλειάδα μεγάλων ποιητῶν. Καί ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ ποιητές ἐκφράζουν τόν πνευματικό πολιτισμό κάθε χώρας, εἶναι ὁ γνησιότερος καθρέφτης τῆς πνευματικότητος ἐνός ἔθνους.

Ἄς σκεφτοῦμε πώς απ' τό 1827 καί δῶθε, τό νέο ἑλληνικό ἔθνος ἀνάδειξε παγκόσμιες πνευματικές ἀξίες, ὅπως εἶναι ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, Πάληκας, Σικελιανός, Βάρναλης, Καβάφης καί πώς τά τελευταία χρόνια ἡ μικρή αὐτή Ἑλλάδα, ἔχει πάρει τέσσερα απ' τά μεγαλύτερα διεθνή βραβεῖα, δύο «Νόμπελ», Σεφέρης καί Ἐλύτης, καί δύο «Λένιν», Βάρναλης καί Ρίτσος.

Αὐτό ἐπιβεβαιώνει τήν ὑψηλή πολιτιστική στάθμη τῆς Ἑλλάδας καί δικαιώνει τήν ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, πλάι σέ ἄλλους ἄθλους, ἐπιστημονικούς καί κοινωνικούς τῶν Ἑλλήνων καί πλάι στούς δημοκρατικούς ἀγῶνες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Ἐδῶ ὁ ποιητής σιώπησε. Κι ὡστόσο μιλοῦσε — μέ τή σιωπή του — ἀσταμάτητα.

«Σ' εὐχαριστῶ ποιητή, γιά ὅσα εἶχες τήν καλωσύνη νά μοῦ πεῖς. Τί μήνυμα θέλεις νά πάω στό σερραϊκό λαό ἀπό μέρους σου;»

«Τούς θερμούς χαιρετισμούς μου στό σερραϊκό λαό. Ἄλλωστε καί στίς Σέρρες ὑπάρχει ἀξιόλογη πνευματική κίνηση καί σπουδαῖοι πνευματικοί ἀνθρωποι, ὅπως ὁ φίλος μου Γεῶργος Καφταντζής. Θέλω νά εὐχηθῶ ἀκόμα στούς Σερραῖους κάθε προκοπή σέ ὅλους τούς τομεῖς καί τίς δραστηριότητές τους».

Γεῶργος Μπίλιος

ΣΕΡΡΑΪΚΗ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

Σερραῖοι πού διακρίνονται στίς Τέχνες, τά Γράμματα καί τίς Ἐπιστήμες.

3

ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΝΝΑΣ

Ὁ Πέτρος Πέννας γεννήθηκε τό 1902 στή Ἄνω Πορροία. Παρακολούθησε γυμνασιακά μαθήματα στίς Σέρρες καί στόν Πειραιά, ὅπου ἐγκαταστάθηκε οἰκογενειακά τό 1916, ἐξαιτίας τοῦ πολέμου. Ἐβγαλε τή Νομική Σχολή Ἀθηνῶν καί ἐξάσκησε τό ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου.

Διατέλεσε γενικός γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας (1946-50) καί βουλευτής Σερρῶν δύο φορές. Εἶναι ἀπ' τούς ἰδρυτές καί σήμερα πρόεδρος τῆς «Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἐταιρείας Σερρῶν - Μελενίκου» πού ἐκδίδει τά φημισμένα «Σερραϊκά Χρονικά», περιοδικό σύγγραμμα (ἐτήσιο), βραβευμένο ἀπό τήν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Ὁ «ΟΡΦΕΑΣ» Σερρῶν κατά τό γιορτασμό τῶν 75 χρόνων ἀπ' τήν ἵδρυσή του, τίμησε τόν Πέτρο Πέννα σέ εἰδική τελετή. Ὁ Πέννας ἔγραψε:

1. *Ἱστορία τῶν Σερρῶν* (Α' ἔκδοση 1938, Β' 1966).
2. *Τό Χρονικόν τοῦ Παπασυναδινοῦ*. Ἀθῆναι 1938 (ἀνάτυπο ἀπ' τά «Σερραϊκά Χρονικά»).
3. *Τό Κοινόν Μελενίκου καί τό σύστημα διοικήσεώς του*, Ἀθῆναι 1946 (ἀνάτυπο).
4. *Ὁ Μακεδών Ἀναστάσιος Πολυζωίδης*, 1953 (ἀνάτυπο).
5. *Μελένικος ὁ ἀκρίτας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρά*, Ἀθῆναι 1964.
6. *Ταξίδι στή περασμένα. Σέρρες κλπ. Στή Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν Νέων* Χ. Πάτση, τόμ. ΕΛΛΑΣ Β', Ἀθῆναι 1965.
7. Ἄρθρα, μελέτες, λόγους, διαλέξεις, κριτικές κλπ., πού δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς σέ διάφορα περιοδικά (ΗΦΣ Ἀθηνῶν 1940, «Σερραϊκά Χρονικά» Ἀθῆναι 1938-1982, Σερραϊκά Γράμματα 1955 κ.ἄ.) καί ἔφημερίδες («Πρόοδος» Σερρῶν 1934, «Καθημερινή» Ἀθηνῶν 1938 κ.ἄ.).

Ὁ Π. Πέννας εἶναι ὁ πρῶτος πού ἔγραψε μέ τρόπο ἐπιστημονικό σερραϊκή ἱστορία καλύπτοντας διάστημα ἀπ' τό 1383 (τουρκική κατάληψη) μέχρι τό 1913 (ἀπελευθέρωση).

Χαρακτηρίστηκε σερραϊκή μέλισσα, για τήν ἐργατικότητα καί τήν ποιότητα τοῦ ἔργου του, χρήσιμου στούς ἐπερχόμενους. Ἀφιέρωσε τή ζωή του στή συλλογή πολύτιμων ἱστορικῶν, ἐθνολογικῶν, λαογραφικῶν καί γενικά πολιτιστικῶν στοιχείων τῶν Σερρῶν, πού χωρίς αὐτόν, θά εἶχαν χαθεῖ τά περισσότερα. Τόν διακρίνει στά γραφτά του ἀπέραντη φιλαλήθεια καί ἐντιμότητα.

Πρέπει νά τόν συγκαταλέξουμε ἀνάμεσα στούς ἀξιους συγγραφεῖς καί δικαιωμένους ὁδηγούς αὐτοῦ τοῦ τόπου, πού τό ἔργο τους φωτίζει τή δύσκολη πορεία τῶν ἀνθρώπων.

Γ.Κ.

ΓΙΩΡΓΙΟΥ ΚΑΦΤΑΝΤΖΗ

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Αίνιγμα είναι η παραπλανητική περιγραφή (με λόγο ασαφή και σκοτεινό ή περιφραστικά ή με εικόνες, παρομοιώσεις κλπ.) ενός αντικείμενου, που δεν ονομάζεται και καλείται να το ανακαλύψει κάποιος (ακροατής ή αναγνώστης). Η λ. παράγεται από το αινίττομαι = υπονοώ, μιλώ με παραβολές.

Το αίνιγμα διατυπώνεται με λόγο πεζό ή ποιητικό και αποτελεί σε όλους τους λαούς ειδικό κλάδο της λογοτεχνίας τους. Ο Γκαίτε στην ελεγεία «Αλέξης και Δώρα» λέει για το αίνιγμα:

«Έτσι θέτει ο ποιητής το αίνιγμα συχνά με λέξεις απατηλές στο αυτί των παρόντων. Όλοι χαιρόνται για την ωραία των λέξεων πλοκή μα λείπει η λέξη που κρύβει τη σημασία. Και όταν αυτή ανακαλυφθεί αστράφτουν όλων τα μάτια».

Γεμάτα με αίνιγματα είναι τα βιβλία των αρχαίων Εβραίων (Γ' ενέσεως, Προφητών). Τα αίνιγματα αποτελούσαν επίσης αγαπημένο παιχνίδι των αρχαίων Ελλήνων και δίνονταν βραβεία σε όσους τα έλυναν. Κατάγονταν απ' τους χρησμούς των μαντείων. Γνωστός είναι ο θηβαϊκός μύθος για τη Σφίγγα που το αίνιμά της έλυσε ο Οιδίποδας.

Κατά τον Απολλόδωρο τον Αθηναίο, το αίνιγμα που πρότεινε η Σφίγγα της το είχαν εμπνεύσει οι Μούσες και ήταν το εξής:

«Ποιό ζώο έχει μια μόνο φωνή και είναι αρχικά τετράποδο, κατόπιν δίποδο και τελικά τρίποδο».

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης δίνει το εξής κείμενο του αινίγματος:

«Τι είναι μαζί δίποδο, τρίποδο και τετράποδο».

Μια παραλλαγή του αινίγματος διασώζεται και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα:

«Ποιό είναι το on εκείνο που το πρωί είναι τετράποδο, το βράδι τρίποδο και όσα περισσότερα πόδια έχει τόσο δυσκολότερα βαδίζει».

(ο άνθρωπος)

Λέγεται πως ο Όμηρος πέθανε απ' τη θλίψη του, γιατί δεν μπόρεσε να λύσει τον αινιγματικό λόγο των ψαράδων της Ίου, που τους ρώτησε αν έπιασαν τίποτα με τα δίχτυα τους και απάντησαν: «Όσα πιάσαμε τ' αφήσαμε κι όσα δεν πιάσαμε τα κρατούμε», εννοώντας τις ψείρες τους.

Αινίγματα υπάρχουν πολλών ειδών: συλλαβών, γραμμάτων και λέξεων (παλίνδρομα, λογόγριφοι), το κνάγραμμα κλπ.

Η παιδαγωγική σημασία του αινίγματος, που αποτελεί είδος πνευματικού γυμνάσματος, είναι μεγάλη. Οξύνει τη σκέψη, ψυχαγωγεί κλπ., γι' αυτό και αρέζει πολύ στα παιδιά.

Τα αινίγματα που παραθέτουμε τάλεξαν οι Σερραίοι συνήθως κατά τις μακρινές νύχτες του χειμώνα, στα εργατικά νυχτέρια (παστάλιασμα κλπ.), στις ψυχαγωγικές τους συγκεντρώσεις (βεγγέρες) κ.α.

Τα σταχυολογήσαμε άλλα από την προσωπική μας μνήμη, άλλα από ανακοινώσεις γέροντων Σερραίων και μερικά απ' τους συγγραφείς Α. Δ. Γουσίου (*Τό Πάγγαιον καί τά κατ' αὐτό χωρία*, Αθήναι 1894) και G. F. Abbott (*Macedonian folklore*, Chicago 1903).

ΤΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

1	5
Απάνω στο σπιτάκι μου ένα φιλί πεπόνι. (φεγγάρι)	Κλειδώνω μανταλώνω τον κλέφτη βρί- σκω μέσα. (ήλιος)
2	6
Πάνω στα κεραμίδια ένα κόσκινο καρύδια (άστρα)	Βασιλιάς δεν είμαι κορώνα φορώ ρολόι δεν έχω τις ώρες μετρώ. (πετεινός)
3	7
α) Πράσινος πύργος, κόκκινα τζάμια κράπηδες χορεύουν μες στα φύλλο- κάρδια.	Φορτωμένο κραβάκι στη σπηλιά πακίν' κι κράζει. (κουτάλι)
4	8
β) Κόκκινο μοναστήρι με μαύρους κα- λογέρους. (καρπούζι)	Τα μακριά κοντά (μάτια) τα δυο σε τρία (πόδια και μπαστούνι) μαχάλας γάλασε (δόντια) (γεράματα)
9	
Μέσα σ' ένα κυπελάκι άσπρο κίττασπρο μαλλάκι. (το βχιπάκι)	α) Σχοινιά απλώνει κουβάρια μαζώνει

β) Όρνιθα κανά, κανά
πηδά στον τοίχο και γεννά.

(κολοκυθιά)

10

α) Πετεινός νυχάτος
νυχοποδαράτος
περπατεί και κρίνει
τη δικαιοσύνη.

β) Μ' έστειλε η μάνα μου
να με δώσεις το τσιντσιλι το μίντσιλι
το τσιντσιμιντσιχόντσιλι
για να τσιντσιλιάσουμε
και να μιντσιλιάσουμε
και πάλι να στο φέρω.

(καντάρι)

11

Άσπρα, μαύρα πρόβατα,
ξύλινος τσιομπάνης.

(κλήμα)

12

Από πάνω σαν τηγάνι
από κάτω σαν βαμπάκι
κι από πίσω σαν ψαλίδι.

(χελιδόνα)

13

Τα σφυριά σφυροκοπούνε
κι η πατσάβρα παραδέρνει.

(στόμα)

14

Στο κεφάλι του κλαδιά
και στα πόδια του φτερά.

(ελάφι)

15

Πέντε την κρατούν και πίνει

τρεις την πιάνουν και γεννάει
μαύρα τα κάνει τα παιδιά
και πίσω της τ' αφήνει.

(πέννα)

16

Πέντε με κρατούν
τρεις με οδηγούν
και τα γεννήματά μου
πίσω μου τ' αφήνω.

(μολύβι)

17

Τ' αρνάκι μου το κόκκινο
θεός να το φυλάει
αν φάει ξύλο τρέφεται
αν πιει νερό ψοφάει.

(η φωτιά)

18

-- Μάνα μου φεύγω.
-- Παιδί μου πού θα πας.
-- Θα πάω να με φάνε
εκείνοι που θα φας.

(στάρι και γη)

19

Ανεβαίνει κατεβαίνει
και χωρίς να τρώει παχαίνει.

(κουβαρίστρα)

20

α) Ή λεπτή 'μαι ή παχειά
στην κοιλιά μου έχω φωτιά
κι από το μακρύ λαιμό μου
βγάζω έξω τον καυμό μου.

β) Όταν κρῶσεις καίγομαι
κι όταν καείς κρῶνω.

(η σόμπα)

21

Τέσσερες σταματούνε

- δυο ακούνε 28
 ένας σκάβει Είναι δυο αδερφάκια
 ένας θυμιατίζει. τα δένεις περπατάνε
(το γουρούνι) τα λύνεις σταματάνε.
(παπούτσια)
 22
- x) Από μήτέρα κόκκινη 29
 γενιέμαι παιδί μαύρο Το δένω περπατεί
 φτερά δεν έχω μα πετώ το λύνω στέκεται.
 τα σύνεφα για νάβρω. (τσαρούχι)
- β) Ψηλός ψηλός καλόγερος 30
 και κόκαλα δεν έχει. Ψηλός ψηλός καλόγερος
(ο καπνός) και μ' ένα μάτι βλέπει.
(βελόνι)
 23
- Ουρανός και γη κασέλα 31
 και στη μέση περιστέρα. Πίσω στο σπιτάκι μου
(η χελώνα) νυφούλα καμαρώνει.
(η κοπριά)
 24
- Μικρή μικρή νοικοκυρά, 32
 μεγάλη πίτα κάνει. Ο θεός μου Χατζηθόδωρος
(μέλισσα) με δεκοχτώ ζωνάρια.
(βαρέλι)
 25
- Κούφιος πλάτανος, βροντή μεγάλη. 33
(νταούλι) Έχω ένα βαρελάκι
πούχει δυό λογιών κρασάκι.
(αυγό)
 26
- Είναι τέσσερα αδερφάκια 34
 τόνα τάλλο κυνηγιούνται Τέσσερα παιδιά
 από το πρωί ως το βράδι ένα τ' άλλο κυνηγά.
 και ποτέ δε συναντιούνται. (ανέμη)
(οι ρόδες του αμαξιού)
- 27 35
 Ανοιγοκλείνουν κάμαρες Μια κοντή κ' ένας ψηλός
 και κρότος δε γροικιέται. σφυρίζ' η κοντή χορεύει ο ψηλός.
(τα μάτια) (τσικρίκι κι ανέμη)

36

Μακρὺς μακρὺς καλόγερος
με πίτα στο κεφάλι.

(το φτυάρι του φούρνου)

37

Ἐνας πατέρας, κέφαλος
δώδεκα γιούς ἔχει
ο κάθε γιος στη ράχη του
ἔχει τριάντα κόρες
ἀπὸ βραδὶς πεθαίν' ἡ μιὰ
ταχιὰ γεννιέται ἡ ἄλλη.

(ο χρόνος, οι μῆνες και οι μέρες)

38

α) Ἀπὸ πάνω κουτάκι
ἀπὸ κάτω κουτάκι
και μέσα κόρη κελαϊδεῖ.

β) Πάνω ταψί
κάτω ταψί
μέσα κόρη κελαϊδεῖ.

γ) Τριγύρω γύρω κάγκελα
και μέσα πάπια κελαϊδεῖ.

(ἡ γλώσσα)

39

Ο θεϊός μου ο κοντοπόδαρος
με το νταούλι του στον ὦμο.

(το σαλιγκάρι)

40

Τί κάνει ἡ γάτα που κανένα ἄλλο ζῶο
δεν κάνει;

(τα γατάκια)

41

α) Ἄψυχος, ψυχὴ δεν ἔχει
και τῆ γῆς τρυπὰ και βγαίνει.

β) Ἐνα πράγμα πραγματάκι
κάθεται στο χωραφάκι
μόνο μ' ἓνα ποδαράκι.

(μανιτάρι)

42

Ψηλώνει ο πατέρας
χαμηλών' ἡ θυγατέρα
χαμηλώνει ο πατέρας
ψηλών' ἡ θυγατέρα.

(ἡλιος και σκιά)

43

Βαρύτερο ἀπ' το σίδηρο
γλυκότερο ἀπ' το μέλι
στο σάκκο δε χωρά.

(ὑπνος)

44

α) Χίλιοι μίλιοι καλογέροι
σ' ἓνα ράσο τυλιγμένοι.

β) Χίλιοι μύριοι καλογέροι
(γενιτσάροι ἢ κυρατσουδες)
σ' ἓνα κούτσουρο δεμένοι.

(ρόδι)

45

Γύρω γύρω θάλασσα
στη μέση μια φωτίτσα.

(καντήλι)

46

Το φίδι τρώει τῆ θάλασσα
κ' ἡ θάλασσα το φίδι.

(φυτίλι)

47

Χιλιοκάταρτο καράβι
σε βαθιὰ νερά αρμενίζει.

(αχινός)

48

Του παπού μου τ' άσπρα γένια
μέσ' στη γης παραχωμένα.

(πράσο)

49

Ασπρος κάμπος μαύρα βόδια.

Ασπρο είναι το χωράφι
και μελγχρονός ο σπόρος
και μιλεί και συντυχαίνει
σαν εκείνον που το σπαίρνει.

(γραφή)

50

Χίλια κιάσκελα
χίλια μπρούμυτα.

(κεραμίδια)

51

Έχω νερό; Πίνω κρασί.
Δεν έχω νερό; Πίνω νερό.

(μυλωνάς)

52

Άβυγος, ψυχή δεν έχει
ψυχές παίρνει και τρέχει.

(καράβι, τρένο)

53

Ο θεός μου Κοντοθόδωρος
σε σαράντα παπλώματα τυλιγμένος.

(λάχανο)

54

Μια μάνα είχ' ένα παιδί
και μια άλλη μάνα έν' άλλο,
και στο δοξάτο τρεις καθόντανε.

(Γιαγιά, θυγατέρα και εγγονή)

55

Δυό πατεράδες και δυο γιοί
βγήκανε για κυνήγι
σκοτώσανε τρεις πέρδικες
και πήραν από μία.

(Πατέρας, γιος κι αγγόνι)

56

Μια κόρη βεργολιγερή
βήμα το βήμα περπατεί
κι από πίσω της πηγαίνει
μια γριά βλογοιοκομένη.

(η σια μας)

57

Κουιλιά έχει, άντερα δεν έχει.
Στόμα έχει, γλώσσα δεν έχει.

(στάμνα)

58

Ασημένιο πηγαδάκι
με στενούτσικο στοματάκι
σκύφτει ο λάφταρος και πίνει
ουτ' ο λάφταρος χορταίνει
ούτε το πηγάδ' ξηραίνει.

(βυζί)

59

Κόκορας ασπροφτέρουγος
και σταραλευροτρίφτης
όταν κουνίσει τα φτερά
κανείς δε στέκεται κοντά του.

(ανεμόμυλος)

60

Έλθον λησταί καταλύσαι την πόλιν.
Και η μεν πόλις διέφυγεν,
οι δε κάτοικοι συνελήφθησαν.

(ψαράδες και δίχτυ)

61

Γούρνα μου πελεκητή
και σκαμένη και χυτή
πάει η μάνα μου να πιει·
ούτ' η μάνα μου χορταίνει
ούτ' η γούρνα δε φυραίνει

(μεταλαβιά)

62

Μέσα σ' ένα σεντουκάκι
είναι κλεισμένο ένα κάτι·
αν χαθεί αυτό το κάτι,
τί το θες το σεντουκάκι;

63

Δάσκαλέ μου αγαθέ μου
μ' έδειρες και έφυγα.
Στο δρόμο πού επήγαινα
μέγα θεριό απάντησα.
Είχε πέντε κεφαλές
τέσσερες αναπνοές
χέρια, πόδια είκοσι
και νύχια εκατό.
Εξήγησέ το δάσκαλε
και πάλε ξαναδείρε με.

(λείψανο)

64

Πέντε πηγαίνουν, τέσσερες γυρνούν.

(λείψανο)

65

Από πάνω πετσι
από κάτω πετσι
μέσα μέλι και κεχρί.

(σύκο)

66

Ένα πάει και δε γυρίζει
τ' άλλο τρώει και δε χορταίνει

τ' άλλο κοιμάται και δε νιώθει.

(καπνός, φωτιά και στάχτη)

67

Βαθιά με κρύβουν μα βγαίνω
παιδιά κάνω και πληθαίνω.

(ο σπόρος)

68

Άσχημη μάνα, όμορφο παιδί
και τρελό εγγόνι.

(κλήμα, σταφύλι, κρασί)

69

(ψυχή)

Σχιζώ, ανοίγω κούτσουρο
βγάζω νύφη και γαμπρό
πεθερά και πεθερό.

(το καρύδι)

70

Ο μπάρμπας μου ο ζωναράς
πενήντα ζώνες ζώνεται
κι απ' έξω την παλιά του.

(το κρεμμύδι)

71

Τη νύχτα όλη αδειανά
και το πρωί γεμίζουν
γεμάτα τρέχουν και πηδούν
και άδεια δε σαλεύουν.

(τα παπούτσια)

72

α) Από πάν' απ' τη Ρωσία
κατεβαίνει μια κυρία
πέντε δούλοι την κρατούνε
και στην άχρια την πετούνε.

β) Οι φτωχοί την πετούνε
κ' οι πλούσιοι τη μαζεύουν.

(μύξα)

- 73
Ο ήλιος το έκανε
ο ήλιος το έθρεψε
και όταν βρει τη μάνα του
πέφτει και πεθαίνει.
(αλάτι)
- 74
Ένα ταψάκι βούτυρο
όλο τον κόσμο αλείφει.
(ήλιος)
- 75
Χιλιστρόπητο λαϊνί
και σταλιά νερό δε χύνει.
(σφουγγάρι)
- 75
Εγώ κυρά μ' σ' αγόρασα
κ' έδωσα τον παρά μου
για να σε βάζω ανάσκελα
να κάνω τη δουλειά μου.
(σκάφη)
- 77
Όλη μέρα κρεμασμένος
και τη νύχτα σηκωμένος.
(ο μάνταλος)
- 78
Το μαλλί μαλλί πλακώνει
και την τρύπα θεραπεύει.
(μάτι)
- 79
α) Τη νύχτα κυρά τη μέρα δούλα.
β) Βερβερίτσα ανεβαίνει
βερβερίτσα κατεβαίνει
ώ χαρά στη βερβερίτσα
- π' ανεβαίνει κατεβαίνει.
(σκουίπα)
- 80
Τα χείλια μου στα χείλια σου
το δάχτυλο μ' στην τρύπα σ'.
- 81
Νεκρός ειδών τον τάφον ανεστήθη,
εισελθών εδάκρυσεν
εξελθών εμαράνθη.
(πέος)
- 82
Σκύφτω, γονατίζω μπρος σου
το μακρύ μου στο σκιστό σου.
(κλειδαριά)
- 83
α) Ανάμεσα σε δυο βουνά
βουρβούλακας κατρακυλά.
β) Ανάμεσα σε δυο βουνά
βούβαλος μουγκρίζει.
(πορδή)
- 84
Κοιλιά με κοιλιά
το μακρύ κάνει δουλειά.
(πιθάρι-χέρι, αλλά και πηγάδι-σχοινί)
- 85
α) Ανοίγει ο μάλλιαρος μπαίνει ο
γκόλιαρος.
β) Τσιτωμένη τη βάζω
ζαρωμένη τη βγάζω.
(κάλτσα)

86

α) Χίλιες, μίλιες κυρατσούδες,
 μια π' την άλλη κατουριούνταν.

β) Χίλιες, μίλιες κυρατσούδες
 ανάσκελα κατουρούν.

(στριχιές)

87

Κόκκινη και μαλλιαρή
 για τον κώλο σου καλή.

(γιαμπολη)

88

Κόκκινος γιανίτσαρος, τσακνούδι στον
 κώλο του.

(κράνο)

89

Μπαίνω βγαίνω στον οντά
 και κοντογονατίζω
 βγάζω τον καμπά ζουρνά
 και σε καλαφατίζω.

(σεντούκι)

90

Βάλ' τη και στάζει
 βγάλ' τη κι αγνίζει.

(πατσαβούρα του φούρνου)

91

Το σαλιώνω, το μαλλιώνω
 και στην τρύπα του το χώνω.

(ράμα και βελόνι)

92

α) Ζαρωμένη τη βάζω
 -σιτωμένη τη βγάζω.

β) Κορδωμένη σε τη βάζω
 κι αποκορδωμένη βγαίνει.

(πίτα)

93

Απ' τον κώλο μου τη βγάζω
 και στον κώλο σου τη βάζω.

(καρέκλα)

94

Στο βουνό γεννήθηκα
 στο βουνό τράνεψα
 τώρα αναστήθηκα
 να βλέπω του άντρα
 και της γυναίκας.

(κατώφλι)

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΙΣ ΣΕΡΡΕΣ (συνέχεια)

Διελκυστινίδα (Πολυδεύκης 9, 112). Δυο αντίπαλες ομάδες κρατώντας τις δυο άκρες σχοινοῦ, προσπαθοῦν να σύρουν η μια την ἄλλη, μέχρι να περάσει ο πρώτος απ' τους αντίπαλους ή ὅλοι την οροθετική γραμμὴ που τις χωρίζει.

Ζάρια (η κυβεία των αρχαίων: Πλάτων, Φαίδρος 274D). Κυβισκοὶ αριθμημένοι στις πλευρές τους με στιγμές. Ἐπαιζαν μ' αυτούς διάφορα παιχνίδια, ὅπως τάβλι, μπαρμποῦτι κλπ. Στο τελευταίον κέρδιζαν οι εξάρες, το εξ-πέντε, οι τριάρες και ἔχαναν οι τεσσάρες (ντόρτια), δυάρες, ἄσοι και ασόδυο.

Ντάμα (διαγραμματισμός: Ησύχιος). Παίζουν δυο πρόσωπα με πεσσούς σε ἄβρακα χωρισμένο σε 64 τετραγωνάκια διαφορετικῶν χρωμάτων.

Σπάσιμο φύλλου, ξεπαρθένεμα (το πλαταγίζειν των αρχαίων: Σχόλια στον Αριστοφάνη, Ἴππῆς 830). 1) Σχημάτιζαν δαχτυλίδι με τον αντίχειρα και δείκτη του αριστεροῦ χεριοῦ, ἐβαζαν ἀπάνω του πλατὺ φύλλο, συνηθέστερα τριαντάφυλλο, το χτυποῦσαν με τη δεξιὰ παλάμη και ἐσπάζε κροτώντας.

2) Φύλλο ἀπὸ τριαντάφυλλο κρατοῦσαν ἀπάνω στα χεῖλη τους, το ρουφούσαν και τόσπαζαν με κρότο.

Τηλέγραφος. Αρκετοὶ παίχτες κάθονταν πλάι πλάι στη σειρά ή κυκλικά και ο πρώτος ψιθύριζε για να μην ακουστεί απ' τους ἄλλους στο αυτί του δευτέρου, εκείνος στου τρίτου κ.ο.κ., μια φράση (τηλεγράφημα) που την ακχοίνωνε ο τελευταίος φωναχτά, κατὰ κανόνα κωμικά παραλλαγμένη.

Καλαγκίτοκα, τραμπάλα (το πέτευρον των αρχαίων: Μανέθων 6, 444). Σανίδα στηριγμένη στη μέση σε κάθετο ἄξονα ή πέτρα ή κορμό δέντρου. Στις ἄκρες της κάθονταν παιδιὰ και ανυψώνονταν διαδοχικά.

Το πιπέρι (μιμολόγημα). Δυο ή περισσότεροι παίχτες, κινούνταν ρυθμικά σε

χορευτικό σχηματισμό και τραγουδούσε ο πρώτος (κορυφαίος) ή όλοι μαζί:

*Πώς το τρί... πώς το τρίβουν το πιπέρι
του διαβό... του διαβόλου οι καλογέροι.*

*Με το γο... με το γόνατο το τρίβουν, τρίβουν, τρίβουν,
κοσκινίζουν.*

*Με τη φτέ... με τη φτέρνα τους το τρίβουν, τρίβουν, τρίβουν,
κοσκινίζουν.*

*Με τη μύ... με τη μύτη τους το τρίβουν, τρίβουν, τρίβουν,
κοσκινίζουν.*

*Με τον πού... με τον πούλο τους το τρίβουν, τρίβουν, τρίβουν,
κοσκινίζουν.*

*Με τον κώ... με τον κώλο τους το τρίβουν, τρίβουν, τρίβουν,
κοσκινίζουν.*

Ταυτόχρονα οι χορευτές μιμούνταν κωμικά αυτά που έλεγε ο κάθε στίχος του τραγουδιού.

*

Συμπληρώνουμε για τα παιχνίδια που δημοσιεύτηκαν στο προηγούμενο τεύχος, πως το **τζιζ** στην αρχαιότητα ονομάζονταν **κολλαβισμός** (Πολυδεύκης, 9, 129 — Κατά Λουκάν κβ', 64), η **οκά** **τρόπα**, (Πολυδεύκης 9, 103 — Ησύχιος — Κρατίνος), τα **μονά-ζυγά** **άρτιάζειν** (Πολυδεύκης 9, 101. — Πλάτωνας Λύσις 206E — Αριστοφάνης, Πλούτος 816) και το **κρυφτό** **ἀποδιδρασκίνδα** (Πολυδεύκης, 9, 117).

Ὁ «ΟΡΦΕΑΣ» κυκλοφορεῖ σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα καί
στά Κέντρα Ἑλληνικῶν Σπουδῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ.

ΤΟ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τό ρεμπετικό μαζί μέ τό δημοτικό τραγούδι, αποτελοῦν τή μουσική μας παράδοση. Είναι έκφραση τοῦ γνήσιου λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ καί κλείνει μέσα του στοιχεῖα ἀπό τήν ἀρχαία ἐλληνική κοινωνία (διονυσιακά), ἀπό τό Βυζάντιο (μυστικιστικά) καί νεοελληνικά.

Μερικοί θέλοντας νά κατηγορήσουν καί νά ἀμφισβητήσουν τήν ἀξία τοῦ ρεμπέτικου, προβάλλουν ἕναν ἀντιεπισημονικό καί σοβινιστικό ἰσχυρισμό, ὅτι τάχα εἶναι τουρκοφερμένο εἶδος καί ὅτι ἐκφράζει τήν ψυχολογία τῶν χριστιανῶν, τῶν ἀλητῶν κ.τ.λ. Ποιοί ὅμως εἶναι πραγματικά οἱ δημιουργοί τοῦ ρεμπέτικου καί τί ἐκφράζει; Ὁ ὅρος ρεμπέτικο προέρχεται πιθανότατα ἀπό τήν τουρκική λέξη ρεμπέτπου σημαίνει ἀτίθασος, ἀνυπότακτος στούς κοινωνικούς νόμους. «Συναντιέται γιά πρώτη φορά στά σέρβικα ἢ τουλάχιστον γεννήθηκε στό ἔδαφος τῆς Σερβίας, πιθανότατα ἀνάμεσα στούς μουσουλμανικούς πληθυσμούς τοῦ Κόσσοβο καί θά πει ἀντάρτης. Τήν ἐκδοχή αὐτή ἐνισχύει ἡ συνεκφορά τοῦ ὄρου στά τούρκικα μέ τό *ά σ κ έ ρ* = στρατιώτης, στρατιωτικό σῶμα...»¹.

Στά πρῶτα καφενεῖα τῶν ἐλληνικῶν πόλεων (Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Ἀθήνα, Λάρισα Σύρα, Θεσσαλονίκη κ.ά.), πού στήν ἀρχή, εἶχαν πρότυπό τους τό *μ ά ν ι - κ α β έ σ ι*, ἕνα εἶδος καφενέ τούρκικου, ἀναπτύσσεται μιὰ μουσική φόρμα μπολιασμένη ἀπό τή δημοτική μας μουσική. Οἱ χορευτικοί ρυθμοί δανείζονται ἀπό τοὺς Σέρβους (ἀλέγκρο), Ρώσους (καζάσκα), Ζεϊμπέκηδες (ζεϊμπέκικο). Γι' αὐτό εἶναι σφάλμα νά πιστεύουμε πῶς τό ρεμπέτικο εἶναι καθαρό δημιούργημα τῆς τούρκικης κουλτούρας, πού ἤρθε στήν Ἑλλάδα μέ τή μικρασιατική καταστροφή.

Ὁ Καρκαβίτσας ἐξάλλου καταγράφει τό 1890 ἀρκετά ρεμπέτικα τραγούδια στό περιοδικό τοῦ Δροσίνη «ΕΣΤΙΑ» πού τραγουδιοῦνταν ἀπό τοὺς φυλακισμένους τοῦ Παλαμηδιοῦ.

Φυσικά, πρὶν τό 1922, τό ρεμπέτικο ἀκούγονταν κύρια στίς ταβέρνες ὅπου σύγκραζε φτωχόκοσμος καί στά καταγῶγια καί ἡ ἐμβέλειά του ἦταν περιορισμένη.

Μετά τή μικρασιατική καταστροφή ὅμως, νέες κοινωνικοοικονομικές

1. Γάσος Βουρνᾶς, «Ἐπιθεώρηση Τέχνης», Ἀπρίλιος 1961.

συνθήκες δημιουργούνται. Οί πρόσφυγες φεύγοντας ξεριζωμένοι από τή Μικρά Ἀσία, ἐνσωματώθηκαν στόν πληθυσμό τῆς Ἑλλάδας, κατακλύζοντας κατά κύριο λόγο τά ἀστικά κέντρα, Ἀθήνα, Πειραιά, Βόλο, Θεσσαλονίκη, Σύρα κλπ. Ἡ οἰκονομία τῆς χώρας μας, στήν ἐποχή γιά τήν ὁποία μιλοῦμε, βρίσκονταν σέ χαμηλά επίπεδα καί οἱ ρυθμοί ἀνάπτυξης τῆς ἀργοί ἐξαιτίας τῆς ξένης ἐξάρτησης καί ἀδυναμίας τῆς ντόπιας ἀστικῆς τάξης.

Ἐτσι ἡ προσφυγιά, ἐκτός ἐλάχιστου τμήματος, μή μπορώντας νά ἐνταχθεῖ στίς παραγωγικές δυνάμεις, ἄρχισε νά ἀσχολεῖται μέ παρασιτικά ἐπαγγέλματα ἢ νά καταλήγει ταξικά στό περιθώριο (λοῦμπεν προλεταριάτο). Ἐδῶ δέν πρέπει νά συγχέουμε τούς ὄρους αὐτούς μέ τή σημασία πού ἔχουν σήμερα καί οὔτε νά καταλήγουμε στό συμπέρασμα ὅτι τό ὀργανωμένο λαϊκό κίνημα τήν ἐποχή ἐκείνη δέν ὑπῆρχε. Παρά τίς δύσκολες συνθήκες καί τή ρευστότητα τῶν πολιτικοἰδεολογικῶν σχημάτων, μόλις ἔχει συσταθεῖ τό Κομμουνιστικό Κόμμα Ἑλλάδας, πού ἰδεολογικά ἐκφράζει τήν ἐργατικῆ τάξη καί γενικά τά φτωχά στρώματα τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας.

Τό ρεμπέτικο σιγά σιγά ἀρχίζει νά σπάει τά ὅρια τῆς κάστας καί νά μπαίνει στίς ταβέρνες τῶν συνοικιῶν. Ἐκεῖ ζυμώνεται μέ τούς καυμούς καί τά ὄνειρα τῶν προλεταριακῶν μαζῶν, ἀφομοιώνει περισσότερο στοιχεῖα τῆς δημοτικῆς μας μουσικῆς καί τελικά παίρνει τή φόρμα μέ τήν ὁποία ξαπλώνεται θεελλῶδικα μέχρι τό 1950-55.

ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΑΝ ΟΙ ΡΕΜΠΕΤΕΣ

Ἀρχικά τά ρεμπέτικα τραγούδια συνοδεύονταν ἀπό διάφορα ὄργανα: οὔτι, σαντούρι, βιολί, τσέμπλο, μπαγλαμά καί μπουζούκι. Μέσα σέ λίγο ὅμως διάστημα ἀπόμειναν μόνο τό μπουζούκι (κύρια) καί ὁ μπαγλαμάς (κατά δεύτερο λόγο), ἐκφραστής τους. Τόν μπαγλαμά τόν χρησιμοποιοῦσαν οἱ φυλακισμένοι, γιατί ἦταν μικρός καί μπορούσε εὐκολά νά κρυφτεῖ ἀπ' τούς φύλακες.

Ἐδῶ πάλι ἔχουμε μερικούς πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό μπουζούκι εἶναι τούρκικο ὄργανο. Μά αὐτό σκοπιμότητες μάλλον ἐξυπηρετεῖ καί δέν εἶναι συμπέρασμα ἐπιστημονικό. «Τό μπουζούκι εἶναι ἓνα δημοτικό μουσικό ὄργανο (*instrument folklorique*) δεμένο μέ τήν ἐλληνική παράδοση. Ἐνα ἀπό τά πιά παλιά μουσικά μας ὄργανα. Καί τόναντοῦμε μέ διαφορετικά φυσικά ὀνόματα, τόσο στήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὅσο καί στή Βυζαντινή. Ἡ ἀρχή του βρίσκεται στούς προελληνικούς πολιτισμούς (Αἴγυπτο, Ἀσσυρία, Κίνα, Ἰνδία). Στήν Αἴγυπτο, χρησιμοποιεῖται, μέ τόν ἴδιο αὐτό συγκεκριμένο μορφολογικό τύπο, ἤδη ἀπό τή 2η χιλιετηρίδα π.Χ., τό ἴδιο καί στήν Ἀσσυρία».²

2. Fr. Behn. *Die Laute in Altertum und Frühen Mittelalter* (Zeitschrift für Musikwissenschaft 1918).

Στην αρχαία Ελλάδα ήταν γνωστό με την ονομασία πανδουρίς ή παντοίρι ή τρίχορδον.³

ΤΟ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ ΜΕΤΑ ΤΟ 1930

Το ρεμπέτικο μετά το 1930 εξελίσσεται ραγδαία. Έμφανίζονται **επινοήσεις** συνθέτες που τελειοποιούν τη μουσική του φόρμα και το στίχο. Τώρα πιά γίνεται τραγούδι που ακούγεται από τα πλατιά στρώματα του λαού. περιγράφει τα σύγχρονα προβλήματα του. Η δικτατορία όμως του Μεταξά έρχεται να φρενάρι αυτή την ανάπτυξη, και το ρεμπέτικο γνωρίζει για πρώτη φορά τόσο λυσσασμένη δίωξη.

Μερικοί απ' τους ρεμπέτες κάτω απ' αυτή τη δίωξη τρυπώνουν στα ύποπτα καταγώγια, και όρισμένοι απ' αυτούς θά καταντήσουν τελικά έκφραστές της ψυχολογίας του μαυραγορίτη, του ταγματасφαλίτη και του κάθε λογής αλήτη της κατοχής.

Πράλληλα όμως με το ξεστράτισμα αυτό, την ίδια εποχή αναπτύσσεται και μία άλλη τάση. Την εκφράζει η πλειονότητα των δημιουργών του ρεμπέτικου, που αντιτάσσονται στη μεταξική δικτατορία, και στις δυνάμεις κατοχής, με ύπαινιγμούς φυσικά στους στίχους τους.

Κυριότεροι συνθέτες του ρεμπέτικου αντιστασιακού τραγουδιού ήταν οι Βιθυνιάρης, Τσιτσάνης και Γενίτσαρης.

«Πενθοφορεί ή Αγία Σοφία – Παλιά και Νέα Κοκκινιά
κλάψε και σύ τώρα ντουριά – πιάσαν τό Στέλιο τά σκυλιά
τόν πιάσαν γερμανόφιλοι – και ταγματасφαλίτες.
τόν Στέλιο τόν Καρδάρα μας – στό Ρέντη οί αλήτες...»

Μετά τη λήξη του εμφύλιου πολέμου λύνονται τά χέρια των συνθετών, **γράφονται** νέα τραγούδια για την έργατιά, για τη δουλειά, τη φάμπρικα, και **την** ελληνική λεβεντιά.

Ύστερα από ένα ταξίδι και μία έρευνα για το ρεμπέτικο τραγούδι στην Ελλάδα, ή Αυστραλέζα μουσικολόγος Γκαίηλ Χόλστ έγραψε:

«Όλα μαζί θύμιζαν άλλοτε τό φλαμέγκο, άλλοτε τό μπλουζ κι άλλοτε την **τουρκική** ή **αραβική** μουσική. Καί ή μουσική αυτή είχε κι άλλα στοιχεία πέρα **απ'** αυτά, άσχετα με όποιαδήποτε άλλη...».

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΙ ΤΟΥ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟΥ

Επιξερίδης, Δραγατσάκης, Μαρίνος, Σκαρβέλης, Νταλγκάς, Στράτος, **Περπιναδάς**, Μάθεσης, Σκριβάνος, Ρούκουνας, Παπαϊωάννου, Βαμβακάρης,

3. Φοΐβος Ανωγειανάκης, «Επιθεώρηση Τέχνης», Ιούλιος 1961.— Th. Reinach, *La Guitare dans l' art grec* (Revue des etudes grecques, 1896).

Χατζηχρήστος, Ροβερτάκης, Γενίτσαρης, Μπαγιαντέρας, Δελιάς, Τσιτσάνης κ.ά.

Έδωθ'θά πρέπει νά αναφέρουμε επίσης, πώς υπάρχουν αρκετά τραγούδια ρεμπέτικα πού οί συνθέτες τους εἶναι άγνωστοί.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ

Τό Δ.Σ. τοῦ ΟΡΦΕΑ Σερρών ἔστειλε εὐχαριστήριο ἔγγραφο στό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν, γιατί ἐνίσχυσε τόν Ὅμιλο:

- 1) Τό Μάρτιο 1982 μέ δραχμές 50.000.*
- 2) Τόν Ὀκτώβριο 1982 μέ δραχμές 50.000.*
- 3) Τό Νοέμβριο 1982 μέ δραχμές 70.000.*
- 4) Τό Μάιο 1982 γιά τή συμμετοχή τῆς Μικτῆς Χορωδίας στίς τριήμερες χορωδιακές ἐκδηλώσεις τῆς Κομοτινῆς μέ δραχμές 150.000.*
- 5) Τό Δεκέμβριο 1982 γιά τή δράση τῆς Χορωδίας γενικότερα μέ δραχμές 80.000.*

ΤΟ ΔΙΜΗΝΟ ΠΟΥ ΠΕΡΑΣΕ

ΣΕΡΡΑΪΚΗ ΤΕΛΕΤΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τὴν Κυριακὴ 31 Ὀκτωβρίου, τὸ πρωῒ, ἡ Σερραϊκὴ Πολιτιστικὴ Ἐταιρεία Θεσσαλονίκης, ὀργάνωσε στὴν αἴθουσα τῆς Μακεδονικῆς Ἐταιρείας Θεσσαλονίκης, τὴν καθιερωμένη ἐτήσια τελετὴ ἀπονομῆς τιμητικῶν διπλωμάτων καὶ βραβείων στοὺς ἀριστεύσαντες Σερραῖους φοιτητὲς καὶ μαθητὲς κατὰ τὸ 1982.

Τὸ πρόγραμμα, πού τὸ παρακολούθησαν ἑκατοντάδες ἀπόδημοι Σερραῖοι, περιλάμβανε:

Εἰσήγηση ἀπὸ τὸν πρόεδρο τῆς ΣΠΕΘ Χρῆστο Πατσόπουλο, ὁμιλία τοῦ προέδρου τοῦ ΟΡΦΕΑ Σερρῶν Γιώργου Καφταντζῆ μὲ θέμα «Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στὶς Σέρρες τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας», ἀπονομὴ τῶν ἐπ'ἀθλων στοὺς βραβευμένους σπουδαστὲς καὶ τέλος ἐμφάνιση τῆς μικτῆς χορωδίας καὶ μιντολινάτας τοῦ ΟΡΦΕΑ.

Στὰ βραβευμένα ἀριστούχα Σερριωτόπουλα ἐκτός ἀπὸ τὰ ἔπαθλα τῆς ΣΠΕΘ (χρηματικὴ ἐνίσχυση, ὑποτροφίες, δωρεὰ βιβλίων τῆς ἱστορίας τοῦ Πέτρου Πέννα κλπ) δόθηκε καὶ ἀπὸ ἓνας τόμος τῆς «Ἱστορίας τῆς πόλεως Σερρῶν» τοῦ Γ. Καφταντζῆ, πού δώρισε ὁ συγγραφέας τῆς.

Ἡ ἐκτέλεση τοῦ προγράμματος «Μουσικὴ πορεία» πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 14 τραγούδια ἐνθουσίασε τοὺς ἀκροατὲς πού συχνὰ ἐπευφημοῦσαν τοὺς χορωδοὺς μὲ ζωνρὰ χειροκροτήματα.

Τὸ πρόγραμμα τῆς χορωδίας ἔκλεισε μὲ τὴ «Σερριώτισα» (μουσικὴ Παναγόπουλου, στίχοι Ν. Στρατάκη).

Μετά τὴν τελετὴ ἀκολούθησε συνεστίαση στὸ κέντρο «Κούνιες» τοῦ Πανοράματος.

ΧΟΡΩΔΙΑΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ Μικτὴ Χορωδία τοῦ Ὁμίλου μας ἐμφανίστηκε στὴ Θεσσαλονικὴ αἴθουσα Φοιτητικῆς Ἑστίας) τὸ βράδυ τῆς 15 Νοεμβρίου παίρνοντας μέρος τὸ Χορωδιακὸ Φεστιβάλ πού ὀργάνωσε ἡ «Χορωδία Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς» τοπικὴ συνδιοργανώτρια τῆς «Παιδικῆς Χορωδίας Ἁγίας Τριάδος Θεσσαλονίκης».

Ἡ χορωδία μας, με διευθυντὴ τὸ Βαγγέλη Παπατσαροῦχα τραγούδησε τέσσερα τραγούδια:

- 1) Τό «*El Grillo*» τοῦ Giosquino d' Askanio (1450-1521).
- 2) «*Ρηνάκι*», δημοτικό, ἐπεξεργασία Β. Παπατσαρούχα.
- 3) «*Τό ποτάμι*» ἀνώνυμου Ἰσπανοῦ (16ος αἰώνας).
- 4) «*Γειά σου, ἀγάπη μου*» τοῦ Robert Jones (γύρω στά 1570).

Τό πρῶτο τραγούδι «*El Grillo*» ἦταν τό ὑποχρεωτικό τραγούδι γιά ὅλες τίς μικτές χορωδίες (στίς παιδικές δόθηκε ἄλλο), γιά νά γίνουν συγκρίσεις καί νά δοκιμαστοῦν οἱ δυνατότητες καί ἡ ποιότητα (εὐκαμψία, εὐρος, πλαστική, ὁμοιογένεια, ἐκφραστικό βάθος κλπ.) τῆς κάθε χορωδίας. Ἡ Χορωδία τοῦ ΟΡΦΕΑ διακριθῆκε. Ἀπόδειξη τῆς ἄριστης ἐντύπωσης πού προκάλεσε ὄχι μόνο στό κοινό πού τήν ἐπευφήμησε (αὐτό δέν εἶναι πάντα σημάδι σωστής ἀξιολόγησης), μά καί στούς εἰδικούς (μαέστρους, συνθέτες, μουσικολόγους, κριτικούς) ἦταν καί τό γεγονός πώς ὁ Βούλγαρος μαέστρος τῆς περιφημῆς παιδικῆς χορωδίας «*Τολμπούχιν*» Τζάχαρι Πετνικάρφ, πού παρακολούθησε τό Φεστιβάλ, ἀφοῦ συγγάρηκε θερμά τό μαέστρο μας Β. Παπατσαρούχα, πρότεινε νά δώσει ἡ Χορωδία μας μιά συνκυλία στή Βουλγαρία, καί ἡ δική του χορωδία στίς Σέρρες.

*

Κρίνοντας γενικότερα τό τελευταῖο Φεστιβάλ τῆς Ἐμπορικῆς Τράπεζας, διαπιστώνουμε πώς τό μέρος πού ἀφοροῦσε τήν Ἀθήνα εἶχε ἀναμφισβήτητα ἀπό ὀρισμένες ἀπόψεις καθορισμένες ἐπιδιώξεις καί ἐπιτυχίες.

Τό Φεστιβάλ ὅμως αὐτό ἐμφανίστηκε χωρίς σαφή στόχο, ἀποσπασματικό καί μέ πολλά κενά στήν ἐπαρχία. Δέν ὑπῆρξε καμιᾶ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν χορωδιῶν, ἔλειψε ἀκόμα καί ἡ στοιχειώδης γνωριμία ἀνάμεσα στούς παράγοντες τῶν ἐκδηλώσεων.

Ἔτσι ἡ σύγκριση μέ τό θεσμό τῶν Χορωδιακῶν Συναντήσεων, πού ἄρχισε στήν ἀρχή τῆς χρονιάς (Μάιος στήν Κομοτινή) ἡ Ὁμάδα Ἐργασίας τοῦ Ἰπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν, ἀποβαίνει ὑπέρ τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ, πού εἶχε ἕναν εὐρύτερο μουσικοπαιδαγωγικό στόχο (χορωδιακό ἐργαστήρι, ὁμαδικό τραγούδι, ἐπιλεγμένο πρόγραμμα, προκαταρκτική ἐργασία μέ μαέστρους, ἀνταλλαγῆ μαέστρων κλπ).

Πρόβλεπε ἀκόμα στήν κατοχύρωση ἑνός χαρακτηρη συνεργασίας, συμμετοχῆς σε δουλειά συνόλου, ἐπικοινωνίας καί ἀνταλλαγῆς καί τέλος χορωδιακές συναντήσεις μέ σαφή στόχο τῆ δημιουργία εὐκαιριῶν γιά ἀνταλλαγῆ πείρας καί συνεργασία διευθυντῶν καί γενικά θέσπισης μιᾶς εὐρύτερης καί οὐσιαστικῆς χορωδιακῆς πολιτικῆς, στή χώρα μας.

*

Ὁ διευθυντής τῆς Μικτῆς Χορωδίας καί Μαντολινάτας τοῦ Ὁμίλου

μας, Βαγγέλης Παπατσαρούχας, μαζί με δύο χορωδούς μας, πήγαν στην 'Αθήνα προσκαλεσμένοι απ' τήν οργανωτική επιτροπή του Χορωδιακού Φεστιβάλ 'Αθηνών ('Εμπορικής Τραπεζικής) και πήραν μέρος στα σεμινάρια μουσικής επιμόρφωσης, που οργανώθηκαν στα πλαίσια του παραπάνω Φεστιβάλ.

ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΣΕΡΡΑΪΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

'Ο ΟΡΦΕΑΣ ὀργάνωσε στό ἐκθετήριό του (Κωστοπούλου 12) τήν ἔκθεση: «'Ογδόντα Χρόνια Σερραϊκής Ζωγραφικής» πού κράτησε ἀπό 11.12.82 μέχρι 21.12.82.

'Εκτέθηκαν χαραχτηριστικά ἔργα Σερραίων ζωγράφων, ὥστε νά δείχνουν τήν πορεία τῆς ζωγραφικῆς τά τελευταία ὀγδόντα χρόνια στήν πόλη μας.

'Η ἔκθεση ἐπισήμανε τή μεγάλη ἔλλειψη μιᾶς πινακοθήκης στίς Σέρρες, πού θά περιεῖχε ἔργα μεγάλων Σερραίων ζωγράφων, μέ διεθνή καθιέρωση, ὅπως τοῦ Κίμωνα Λόγγη (βραβεύτηκε στή διεθνή ἔκθεση τῶν Παρισίων τό 1903), τῆς Σοφίας Λασκαρίδου (ἦταν ἡ πρώτη γυναίκα πού φοίτησε στή Σχολή Καλῶν Τεχνῶν 'Αθηνῶν, προσωπογράφος τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας) καί ἄλλων, πού τώρα ἡ ἀπόκτηση ἑνός ἔργου τους εἶναι πολύ δύσκολη.

'Η ἔκθεση κατάδειξε ἀκόμα πῶς τά περίφημα παλιά ἀγιογραφικά ἐργαστήρια τῶν Σερρῶν, ὅπως τοῦ Σεραφεῖμ Σεραφεῖμ, Κυριαζῆ, Γιώργου Βροντινοῦ, 'Ιάκωβου Μελενικίου καί προπαντός τοῦ Πασχάλη Μόκοβα (οἱ εἰκονογράφιες του μέ τό φλογάτο κόκκινο καί τό βάρβχρο γαλάζιο εἶναι ἀριστουργήματα λαϊκῆς τέχνης) δέ βρῆκαν ἄξιους συνεχιστές γιά νά παραδώσουν τά μυστικά τῆς τέχνης τους (χρήση φυτικῆς κόλλας, κρόκου αὐγοῦ, χρωμάτων ἀνακατωμένων μέ κερί, ἀνεξίτηλα ἐπιχρυσώματα κ.ά.) ἐκτός ἀπό ἕναν, τό Γιώργο Ζλατάνη, πού τοιχογραφίες του καί φορητές εἰκόνες κοσμοῦν πολλές ἐκκλησίες στό Νομό μας καί ἄλλοῦ.

Στήν ἔκθεση ἀπ' τόν ἱμπεριονισμό τοῦ Οὐμβέρτου 'Αργυροῦ μέ μοντέρνες ἀποκλίσεις (1882-1963, καθηγητής Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, ἀκαδημαϊκός μέ διεθνή προβολή) καί τοῦ μαθητῆ του Γ. Ζλατάνη, τόν πριμιτιβισμό τοῦ Δημήτρη Σταυρόπουλου (1901-1975, β' βραβεῖο πανελληνίας ἔκθεσης) καί τήν παιδική ἀπλότητα τοῦ Πέτρου Παπαπέτρου (νάφ) μέχρι τόν ποιητικό προβληματισμό τοῦ Κώστα Καράμπελα, τή σύγχρονη εὐαισθησία μέ τίς αὐθεντικές διαστάσεις τῆς Μαίρης Σχοινᾶ, τόν πληθωρικό λυρισμό τῆς 'Ιουλίας Σταυρίδου καί τήν ἰδιότυπη ἀφαιρετική μαγεία τοῦ Γιάννη Πετράκογλου, μά καί τήν εὐαισθησία τοῦ Πेत्रακόγιαννη Χάρη, Μελλίδη Χριστόφορου καί τῶν ἄλλων, 'Εμμανουηλίδη Σταύρου,

Κολοκοτρώνη Χρυσούλας, Εὐαγγελίδου Δώρας, Μουχταρίδου Καίτης, Ζλατάνη Σοφίας, Γκουμίδου Φωφώς, Καραγγιανίδη Χρήστου, Πεχλιβανίδου Τασίας, Τζιώρα Παναγιώτη, Μάνδραλη Ἀγγελικῆς, Κυριακίδου Ἀργυρῆς, μπορούσες νά ἀνιχνεύσεις μιά θαυμάσια πορεία, μέ εἰκαστικά φαινόμενα κυριολεκτικά συγκλονιστικά.

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

Στὴν ἐφημερίδα «Μεσημβρινή» Ἀθηνῶν τῆς 28.10.82 δημοσιεύτηκε τὸ παρακάτω χρονογράφημα τῆς Κατερίνας Δασκαλάκη γιὰ τὸ περιοδικό μας:

«Ὁ «Ὁρφέας» δέν εἶναι γνωστός μυθικός ἥρωας καί μύστης ἀλλὰ ἓνα ἀξιολογώτατο ἔντυπο πού ἔπασε τελείως «κατά λάθος» πού λένε, στα χέρια μου καί πού μέ ἄφησε κατάπληκτη; μέ τὴν θαυμάσια ἐκτύπωση, τὴ λιτή, αὐστηρή ἀλλά καί ἄκρως καλαίσθητη ἐμφάνιση, τὴν τυποτεχνικὴ ἐπιμέλεια πού δέν ἔχει νά ζηλέψει τίποτα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα πού κυκλοφοροῦν στὴν πρωτεύουσα.

Ὁ «Ὁρφέας», καθὼς διαβάζω, εἶναι ἀδίμηνη ἐκδοση ὁμίλου «Ὁρφεακῶν Σερρῶν», καί μόλις τὸ εἶδα κατάλαβα μέ τί ἀντιξοότητες θά παλέψει, πόσα ἐμπόδια θά πρέπει νὰ παρακάμπτει, μέ τί κέφι θά πρέπει νὰ δουλεύουν ὅσοι δουλεύουν ἐκεῖ, καί ὄχι μόνο κέφι, ἀλλὰ καί κάτι ἄλλο πολύ σπουδαιότερο: αὐταπάρνηση καί πείσμα δημιουργικό. Καί συναίσθημα μιᾶς ἀποστολῆς, τοῦ ὅλοι δέν τὴν ἔχουν (οὔτε τὴ συναίσθηση, οὔτε τὴν ἀποστολή).

Ἄχ, ὁ ἔντυπος λόγος! Πόσα τοῦ καταμαρτυροῦν κατὰ κλίμακα πόσα ἁμαρτήματα πληρώνει -καί διαπράττει ἐνδεχομένως... Μόνο πού ὅλοι ἐσεῖς -ναί, ἐσεῖς, συγχωρεῖστε μου τὴν «ἐπιθετικότητα»- πού κρατᾶτε στα χέρια σας ἓνα τυπωμένο χαρτί, δέν μπορείτε νά ξέρετε πόση ἀγωνία, πόσο πῆλα, πόσο ξενύχτια καί πόσο ἰδρώτα κρύβει μέσα του. Ἐνα χαρτί: πού σήμερὰ κάτι λέει καί αὔριο εἶναι κιόλας ξεπερασμένο, ἢ τὸν ἐπόμενο μῆνα, τί σημασία ἔχει; Τίποτα, μοῦ φαίνεται δέν κρύβει τόση λαχτάρα καί τόση μεταιχσιότητα ἀπὸ ἓνα τυπωμένο χαρτί ἐφημερίδας ἢ περιοδικοῦ. Μπορεῖ τὸ ἀντίστοιχό του νά εἶναι τὰ χειροκροτήματα ἢ τὰ γιουχαῖσματα τῶν θεατρίνων, ἀλλὰ τότε δέν τὸν γνωρίζω γιὰ νά σᾶς τὸ πῶ.

Ἔτσι, λοιπόν, καθὼς κράτησα στά χέρια μου τὸν «Ὁρφέα» τῶν Σερρῶν, ἔνωσα μιά παράξενη συγκίνηση. Δέν γνωρίζω τίς Σέρρες καί δέν ἔχω καμμιὰ σχέση μέ τοὺς ἐκδότες τοῦ ἐντύπου ἢ μέ τὸν ὁμώνυμο «Ὁμίλου». Σκέφτομαι, ὅμως, ὅτι ἂν ὅλες οἱ ἐπαρχιακές μας πόλεις εἶχαν νά ἐπιδειξοῦν τέτοια δείγματα πνευματικῆς δραστηριότητας, ἴσως ὅλοι νά εἶχαμε καί μιὰ

διαφορετική γεύση τῶν διανοητικῶν μαςπραγμάτων. "Αν υποθέσουμε ὅτι ἐξακολουθοῦν νά ὑφίστανται.

ἽΟ συνάδελφος μου τοῦ «Ἐπαρχιακοῦ», πού εἶναι Μακεδόνας καί πού ὅποια πέτρα κι ἄν σηκώσεις τόν βρῖσκεις ἀπό κάτω (ἀλλά αὐτό εἶναι μιᾶ ἄλλη ἱστορία), μοῦ ἐξήγησε ἔμπλεος ἐθνικῆς ὑπερηφανείας μόλις διευκρίνισε τό ἐνδιαφέρον μου. «ἽΟλοι αὐτοί οἱ ὄμιλοι, τῆς Μακεδονίας, ἦταν κάποτε φυτώρια τῶν Μακεδονομάχων. ἽΟ «ἽΟρφέας» τῶν Σερρών πού τώρα ἐξελίχθηκε σέ δραστήριο πολιτιστικό σύλλογο ἰδρύθηκε ἐπί Τουρκοκρατίας, καί ἦταν ἕνας ἀπό αὐτούς. ἽΟ ἀθλητικός σύλλογος «ἽΗρακλῆς» τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπίσης. Καί δέν εἶναι οἱ μόνοι».

Ἐέρετε, ὅλοι ἐμεῖς πού ζοῦμε στό κέντρο τῆς ἽΑθήνας καί φωνάζουμε γιά τό νέφος καί ἐκστασιαζόμαστε στίς ἐξοχές καί χάσκουμε μπροστά στά στενά δρομάκια καί τά παλιά σπίτια τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων καί κάνουμε στους κατοίκους τους κηρύγματα γιά τό πόσο «εὐτυχημένοι» πρέπει νά εἶναι μέ τήν «Ἵήσυχία» καί τόν «καθαρό τους ἀέρα», εἴμαστε ἐγωῖστές πρώτου μεγέθους. Καί κακόπιστοι. ἽΕπειδή ἐλάχιστοι ἀπό μᾶς εἴμαστε διατεθειμένοι νά ἀλλάξουμε τό νέφος μας μέ τόν δικό τους «καθαρό ἀέρα». ἽΗ ἀλήθεια ἔχει καί τήν ἄλλη τῆς ὄψης. Στήν ἐπαρχία ἡ «Ἵήσυχία» ἐκείνη ἡ ζηλευτή, συχνά καταντάει ἀνυπόφορη χειμέρια νάρκη. Πίσω ἀπό τόν «καθαρό ἀέρα» συχνά κρύβεται ἡ σήψη τῶν ἀδιατάρακτων νερῶν. Εὐτυχῶς πού, ὑπάρχει σέ μερικές πόλεις καί κάποιος «ἽΟρφέας». Νά ἀγωνίζεται μόνος...»

ΑΜΦΙΠΟΛΙΤΙΚΑ 3

Λοιπόν, οἱ φόβοι πού διατυπώναμε στό 1ο καί 2ο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μας ἐπαλήθευσαν. Βιομηχανική μονάδα 35 δισ. θά δημιουργηθεῖ ἀπ' τήν ΕΤΒΑ στή βιομηχανική ζώνη τῆς ἽΑμφίπολης. ἽΕδαφος παρθένο καί ἀπλόχωρο, συνθῆκες ἀδράνειας τῶν πολιτῶν ἰδανικές. Το κεφάλαιο δέν ἦταν δυνατό νά μείνει ἀσυκίνητο. ἽΕτσι τά μόνα σωστά καί σωστικά σχέδια, γιά βαλκανικό διαμετακομιστικό λιμάνι, πῆγαν στό καλᾶθι τῶν ἀχρήστων. Καί γιά νά χρυσωθεῖ τό χάπι, προστέθηκε στή σχετική ἀνακοίνωση πώς θά χρησιμοποιηθοῦν 1000 ἐργάτες. Ποιός ὅμως ἐγγυᾶται πώς θά προσλαμβάνονται πάντα ἐργάτες μόνο ἀπ' τήν περιοχῆ μας; Καί τί εἶναι χίλιοι ἐργάτες σ' ἕναν πληθυσμό 350.000 κατοίκων πού θά χάσει ἕνα ποτάμι καί μιᾶ θάλασσα;

Θά ἐξυγιανθεῖ ἐπίσης εἶπαν πολεοδομικά ἡ περιοχῆ. Μέ ἄλλα λόγια θά περιέλθει κι αὐτή στό ἀνεκδιήγητο κοσμοπολίτικο χάλι τῶν περισσότερων ἀκτῶν μας.

Συνεχίζοντας ή ανακοίνωση, όμολογει πώς θά χρησιμοποιηθεῖ τεχνολογία ύψηλῆς στάθμης γιά τήν πρόληψη καί τήν άποφυγή κάθε περιβαλλοντικῆς επίπτωσης καί αλλοίωσης. Ἀκόμα θά παρεοῦν όλα τά αναγκαία μέτρα γιά τήν προστασία τῶν άρχαιοτήτων τῆς περιοχῆς. Ἀπό τά μέτρα αὐτά φαίνεται καθαρά πώς κίνδυνος ύπάρχει. Καί μάλιστα τεράστιος. Κίνδυνος πολλῶν εἰδῶν. Ἀπό τίς χημικές επίπτώσεις, από τή λειτουργία τῶν μηχανῶν, τά παράγωγα, τά λύματα. Ἀπό τό βίσιμό τοῦ ιστορικοῦ περιβάλλοντος, τόν ύποβίβασμό τῆς αἰσθητικῆς, τή στρέβλωση τῆς ἀπαράμιλλης γήινης ἰσοροπίας του.

Ἔτσι ό θεϊκός κυριολεκτικά αὐτός χῶρος, ανάμεσα στην καθάρια λιμνούλα πού καθρεφτίζει τό βυζαντινό κάστρο, στήν άρχαία Ἡρώνα, στίς ἐκβολές τοῦ Στρυμόνα καί στήν Ἀμφίπολη, θά γεμίσει μέ βουνα από σκουριές, μπάζα, βρωμιές, σκουπίδια, κονσερβοκούτια καί ύσφαιρα γλάρων.

Καί πολύ σύντομα ἕνας άπ' τοῦς όμορφότερους καί ιστορικότερους χῶρους τῆς Εὐρώπης, κ' ἕνας από τοῦς μοναδικούς βιότοπους τῆς χωρῆς μας (οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ Πρέσπα, ἡ Κερκίνη, ό Ἔβρος) όπου εὕρισκαν καταφύγιο σπάνια ὑδροβία άποδημητικά πτηνά (ἄγριοι κύκνοι, ἀγριόχηνια, ἀγριοπαπια κ.ἄ.) καί ἐνδημικά (ἐρωδιός, νερόκοτα κ.ἄ.) μα καί ψάρια. θά μεταβληθεῖ σέ σεληνιακό τοπίο.

Γι' αὐτό ζητοῦμε νά δοθοῦν στή δημοσιότητα οἱ προδικαστες πού ζήτησαν οἱ καθηγητές τοῦ πολυτεχνείου, ὅπως ὑποσχέθηκαν οἱ ὕπευκτοι. Νά δημοσιευτοῦν επίσης οἱ ἐκθέσεις τῶν ἀρχαιολόγων καί ἡ γνώμη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, πού -πρός τιμῆν του- ἀρνήθηκαν νά συναινέσει στήν ἀλλοτρίωση τῆς περιοχῆς.

Τέλος ἡ ανακοίνωση καταλήγει πώς τά διασφαλιστικά μέτρα θά παρεοῦν ὅπωςδῆποτε, άφού ἡ ΕΤΒΑ κατά 80% ἐλέγχεται από τό Κράτος. Ἀστεία ἡ εὐθύνη, καί πιό άστεία ἡ διαβεβαίωση, ὅταν ἀναλογιστοῦμε μόνο τήν Ἐλευσίνα πού άργοπεθαίνει. Καί τήν Καβάλα πού άρχισε νά κίπτε νά άσφυγτιᾷ. Μά καί τήν ἴδια τήν Ἀθήνα πού κακοποιεῖται κάτω άπ' τή μακτα ενός κράτους ἀνήμπορου νάάντιδράσει, στήν τερατολογία τοῦ σύγχρονου καταναλωτικοῦ ρυθμοῦ καί τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης.

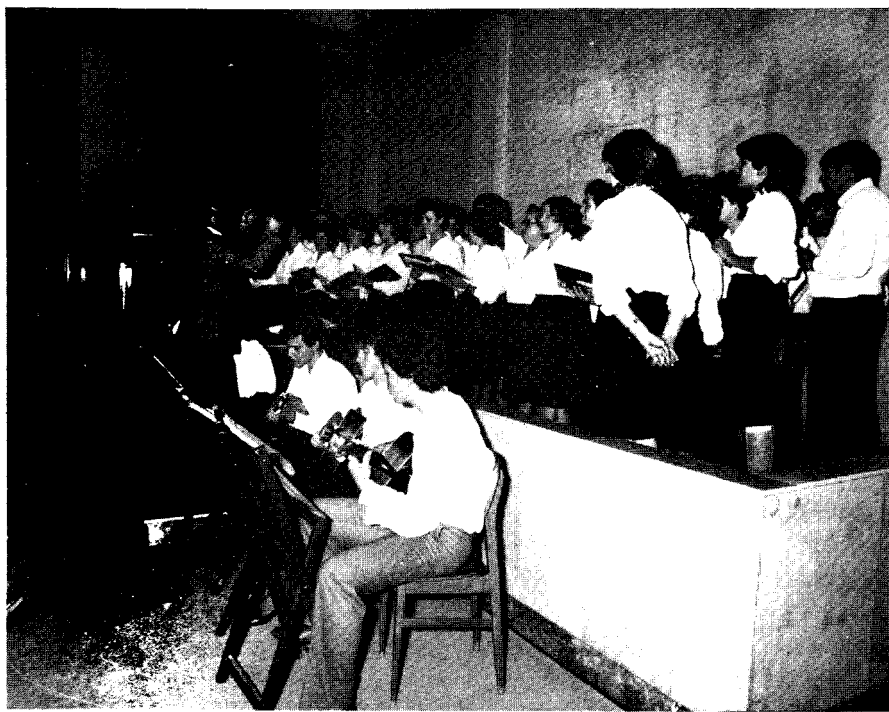
Λοιπόν, καί πάλι τό κακό θριάμβευσε. Καί μεῖς ἀπομείνουμε μόνχοι. Τί γιά ἄγριους κύκνους θά μιλάμε τώρα!

*

Τό πρόβλημα τῆς Ἀμφίπολης, δέν εἶναι θέμα οὔτε προσωπικό, οὔτε κομματικό καί δέν πρέπει νά τό ἐκμεταλλεύεται κανένας εἰςκομματικά ἢ πολιτικά.

Ἄλλωστε τό δημιούργησε ἡ προηγούμενη κυβέρνηση καί τό συνεχίζει ἡ σημερινή.

Καί γιά νά γίνουμε σαφέστεροι, μπορεί νά συμφέρει οικονομικά στό Κράτος ή ἐγκατάταξη τῆς βιομηχανικῆς αὐτῆς μονάδας. Μά ἀφοῦ οἱ πρῶτες ὕλες θά ἔρχονται ἀπ' ὅλα τά μέρη τῆς Ἑλλάδας (Πελοπόννησο, νησιά, Χαλκιδική, Θράκη κλπ.), γιατί νά γίνει στήν Ἀμφίπολη. Χάθηκαν ἄλλες ἔρημες ἀκτές ἢ καταστραμμένες πιά, μέ ὄψη ἀπαίσια καί κατάμαυρη, ὅπως τό Στρατόνι τῆς Χαλκιδικῆς, ἀπ' ὅπου θάρχεται καί τό περισσότερο μετάλλευμα:

Συνωλία τῆς Μικτῆς Χορωδίας καί Μαντολινάτας τοῦ ΟΡΦΕΑ στήν αἴθουσα τῆς Ἐταιρείας Μικεδονικῶν Σπουδῶν (Θεσσαλονίκη, 31-10-82).

ΘΕΑΤΡΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μπεναβέντε ή Μαρτινέθ Ζατσίνο:

«ΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΕΝΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ»

Τό Θ.Α.Μ. ανέβασε στις Σέρρες (παλιά αίθουσα ΟΡΦΕΑ) στις 18 Δεκεμβρίου 1982 τή «Δημιουργημένα Συμφέροντα» τοῦ Μπεναβέντε, ἐγκαινιάζοντας ἔτσι -- μετά τή διοικητική του ἀλλαγή -- μιὰ νέα περίοδο, μέ τή φιλοδοξία, σάν κοινωνική ὑπηρεσία πού εἶναι, νά ἐκπληρώσει ἐπ'αὐτῆ τό χρέος καί τόν ὑψηλό προορισμό του, δηλαδή τήν ἠθική διαπαιδαγώγηση, ἐξύψωση καί ψυχαγωγία ὄχι μόνο μιᾶς ἐξοικειωμένης μ' αὐτό τάξης, ἀλλά ὅλου τοῦ λαοῦ.

Μιά θεατρική δόξα τῆς Ἰσπανίας, ὁ Μπεναβέντε Ζατσίνο, πλάι σε ἄλλες προικισμένες μορφές, ὅπως ὁ Ἰνκλάν, Οὐναμοῦνο, Γκασσέτ, Μαρσάδο, ἔγραψε τή «Δημιουργημένα Συμφέροντα» στις ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας (παίχτηκαν τό 1907 στή Μαδρίτη).

Τό ἔργο συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στά τέσσερα -- πέντε καλύτερα ἀπ' τή διακόσμια πού ἔγραψε ὁ τιμημένος το 1922 μέ τό βραβεῖο Νόμπελ, συγγραφέας. Παρόλον τό ρεαλισμό του καί τή σατυρική διάθεση, δέ λείπουν ἀπ' αὐτό λυρικές καί παθητικές νότες -- συνταιριασμένα ὅλα μέ ἀπόψεις τῆς λογοτεχνικῆς ἐπανάστασης πού ἐκδηλώθηκε στήν Εὐρώπη κατά τή τέλη τοῦ προηγούμενου αἰῶνα (γενιά τοῦ 1896) -- ἀπό κείνες πού τοποθετοῦν τό Μπεναβέντε στους δημιουργούς τοῦ ἰσπανικοῦ μοντερνισμοῦ.

Γενικά εἶναι ἕνα λαϊκό ἔργο ποιότητας, λεπτό στήν τεχνική του, πού σατυρίζει ἐξαισία τήν «καλή» κοινωνία τῆς ἐποχῆς του, ἐπηρεασμένο ἀπ' τή λεγόμενη κωμωδία ἠθῶν, χωρίς νά λείπουν οἱ σύγχρονες ζένες ἐπιδράσεις, μέ καί παλιότεροι ἀπόηχοι, ἀπ' τό Μολλιέρο καί τό Σαίξπηρ, ὅπως ἄλλωστε στά περισσότερα ἔργα τοῦ Μπεναβέντε.

Ὁ ἥδιος ὁ συγγραφέας χαρακτηρίζει τό ἔργο «κωμωδία ἀνδρείκελων». Ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου εἶναι ἀπλή καί ἀληθινή μέ ἀσήμαντη πλοκή. Δυό δραπέτες ἀπ' τή κάτεργα, παρασταίνοντας τόν ἄρχοντα καί τόν ὑπηρετή του, κατορθώνουν νά ἐπιβάλουν τή συνωμοσία τῆς σιωπῆς, νά κερδίσουν τήν ἀνοχή καί νά γίνουν μέλη τῆς κοινωνίας μιᾶς μικρῆς πόλης (θά μπορούσε νάσαι καί μιὰ ὁποιαδήποτε σημερινή) πού τή θυσιάζει ὅλα, ἠθική, ἀρχές, κοινωνικούς

κανόνες και συμβάσεις, μπροστά στα φανερά και άφαντα συμφέροντά της.

Στά «Δημιουργημένα Συμφέροντα» πού τό νυστέρι τοῦ συγγραφέα εἰσχωρεῖ μέ τρόπο ἀνάλαφρο, μά καί ἀνελέητα στό βολεμένο κόσμο τῶν ἀστῶν, ἐμφανίζονται οἱ γνωστοί γοητευτικοί τύποι τῆς «Κομμέντια ντέλ "Αρτε».

Προσπάθεια νά δοθεῖ μιᾶ καθαρή μορφή παραστατικῆς θεατρικότητας, μέ πλαστικά σύνολα καί τονισμένο ὑποκριτικό ρυθμό.

Αὐτό τό ἔντονο παραδοσιακό ὄφος ἔκαμε τόν Γκάρρικ νά ἀναζητᾶ τό χαρακτήρα καί τήν ἐκφραση στήν πλάτη τοῦ 'Αρλεκίνου. Ὁ Ντιντερό πάλι ζητοῦσε νά κλείνουμε τ' αὐτιά γιά νά μπορούμε μέσ' ἀπ' τίς χειρονομίες καί τήν ὄλη ἐκφραστική τοῦ σώματος, νά ἐπικοινωνοῦμε μέ τήν πιό μυστική τέχνη τοῦ ἠθοποιῶ.

Ἡ χρησιμοποίηση ὁμοῦ τῆς φόρμας ἑνός πρότυπου νεκροῦ (ἡ παρακμή τῆς Κομμέντια ντέλ "Αρτε ἄρχισε ἀπ' τόν 17ο αἰώνα καί συντελέστηκε στά τέλη τοῦ ἐπόμενου) ἡ περιβολή δηλαδή ὄρους χωρίς λειτουργικό περιεχόμενο, θά κινδύνευε νά καταστήσει ψυχρή μίμηση καί ἄψυχος φορμαλισμός, ἂν ὁ Μπενχβέντε δέν ἀξιοποιῶσε ἔνθετα στοιχεῖα, πού κράτησαν ζωντανή τήν παράδοση τῶν χαρακτήρων τῆς Κομμέντια ντέλ "Αρτε.

Μέ τή συγκρατημένη ἐπεξεργασία αὐτῶν ὅλων τῶν σημείων ἐξάρτησης τοῦ ἔργου ἀπ' τήν Κομμέντια ντέλ "Αρτε καί τή διακριτική ἐρμηγεία, γιά νά μή διχασᾶ τήν προσοχή, συνεκδοχικά τήν ἰσόρροπη γραμμή ἀνάμεσα στή φόρμα καί στό περιεχόμενο, ὁ σκηνοθέτης Νίκος 'Αρμάος δημιούργησε αἰσθητικῆ ἐξίσωση ἀξιοπρόσεκτη, δίνοντας πετυχημένες ἐκφραστικές στιγμές καί διαχρονικό εὖρος στήν παράσταση.

Τά σκηινικά τοῦ 'Απόστολου Βέττα ἀπλοποιημένα μέχρι τό σημεῖο νά φαίνονται ὑποτονικά, ἄλλοτε ἀρχιροῦσαν καί ἄλλοτε πρόσθεταν, πάντα ὁμοῦ ἔδιναν σωστές λύσεις στό πρόβλημα τῆς ἀένανης κίνησης τῶν θεατρίνων. Τά κουστούμια τοῦ ἴδιου μέ καθιερωμένη αἴσθηση καί ἄρτιο θεατρικό σχήμα.

Ἡ μουσική τοῦ Πλάτωνα 'Ανδριτσάκη καλή καί ἐπαινετές οἱ χορογραφίες τῆς Μάχης Δημητριάδη.

Θά δυσκολεύονταν κανεῖς νά κλιμακώσει ἀξιολογικά τοὺς ἠθοποιούς, γιατί ἀπόδωσαν ὅλοι τοὺς ρόλους τους ὑπεύθυνα, προσφέροντας ἔτσι μιᾶ παράσταση μέ αἰσθητᾶ ἀνεβασμένο ἐπίπεδο.

'Απ' αὐτούς ὁ Γάκης Λιατζιβίρης (Κρίστιν) ἔπαιξε μέ κέφι τόν ἀπόβλητο κατεργάρι - ὑπηρέτη καί στήριξε σάν ἀγκωνάρι τό βάρος τοῦ πρώτου ρόλου τῆς παράστασης.

Τόν δεύτερο παλιάνθρωπο -- δραπέτη, πού παράσταине τόν ἄρχοντα καί ἐξαχνίστηκε ἀπ' τόν ἔρωτα, ὑποδύθηκε πετυχημένα, κυρίαρχος τοῦ χώρου καί δονούμενος -- ὅπως πάντα -- ἐκ βαθέων, ὁ Κώστας Σαντάς (Λέανδρος).

Πειστικός ξενοδόχος ὁ Θανάσης Κεραμίδης. Περὶφημος στρατιώτης πληθωρικός, πηγαῖος, ζωντανός ὁ Γιάννης Βερσής. Οἱ δύο τους μαζί μέ τό

Νίκο Βεργίδη, πού ένσάρκωνε έναν άτόφιο Άρλεκίνο, δηλαδή δεξιοτέγνη στίς κινήσεις, πρόσθεταν άτμόσφαιρα και λαϊκό χρώμα στήν παράσταση.

Ή Νίκη Τουλουπάκη και ή Ρούλα Παντελίδου, έρμηνεύοντας αντίστοιχα τήν κυρά -- Σειρήνα και τήν πάντα κομψή και φιλάρεσκη κολομπίνα, στάθηκαν δυό γυναικείες φιγούρες πιστές στό άνάλαφρο και παιγνιδιάρικο πνεύμα του συγγραφέα, πού θεωρείται όξύτατος άναλυτής τής γυναικείας ψυχολογίας.

Μέ άνεση, μέσα στό κλίμα του έργου και δεμένοι μέ τό σύνολο κινήθηκαν οί Γιώργος Κραγιάννης (Φασουλής) Άγγέλα Φουντούκη (κυρία Φασουλή) και Ήλिसάβετ Ναζλίδου (Σίλβια).

Τέλος άριστοι ήταν, μέ πολλές έκφραστικές γκάμες ό Άλέξανδρος Βερώνης (Πανταλόνε) και ό έμπειρος Γιάννης Ματτύς (Ντοτόρος), φορτίζοντας τή σκηνή και άποδίνοντας μέ ευαισθησία όλες τίς άποχρώσεις των μεταλλαγών του ρόλου τους.

Γιώργος Καρακωτζής

Ο ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Ή προθεσμία συμμετοχής στό διαγωνισμό ποιήματος -διηγήματος πού προκήρυξε ό «ΟΡΦΕΑΣ» έληξε στίς 31-12-1982. Τά άποτελέσματα θά ανακοινωθοϋν στό έπόμενο τεύχος.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΠΗΡΑΜΕ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΑΡΟΥΦΑ, «ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ», 'Η κληρονομιά μιᾶς πανάρχαιας φυλῆς , Θεσσαλονίκη 1982.

'Ο συγγραφέας, διαπραγματεύεται με σαφήνεια και λιτότητα διάφορα θέματα για τους Σαρακατσάνους (καταγωγή, τσελιγκάτα, έθιμικό δίκαιο, τραγούδια, λαϊκή τέχνη, γάμοι).

ΧΡΗΣΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, «Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΜΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ», 'Αθήνα 1982.

Δάσκαλος βαθιά καλλιεργημένος και προοδευτικός ό Θεολόγος, έκθέτει στο βιβλίο του έπιποδομητικά τά δύσκολα προβλήματα τῆς γλώσσας μας. Μερικά άπ' τά κεφάλαια στά όποια έπισημαίνει τους κινδύνους και προτείνει σωστές λύσεις είναι: Οι έπικριτές τῆς δημοτικῆς, ή όρθή χρησιμοποίηση και οι άρετές τῆς τονική μεταρρύθμιση, κριτική του μονοτονικού συστήματος, άναγκασίες όρθογραφικές άπλοποιήσεις, ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις κλπ.

ΚΟΥΛΑΣ ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ, «ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ», ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1982.

Προή άγωνιστική, μά και μοναξιά και πίκρα αναδίνουν τά γεμάτα λυρισμό και άγάπη για τόν άνθρωπο ποιήματα στη συλλογή αυτή τῆς 'Αδαλόγλου.

ΤΟΠΙΟ

Κ' έσύ άπόμεινες με τό κορμί σου ένα μωσαϊκό
άπό βότσαλα, ψάρια και φύκια
νά κοιτάξεις έναν ούρανό πορτοκαλί σύννεφα
και νά μιλάς με τή φωνή τῆς γυναίκας...

ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ξεκουράσου πιά, παλιέ άγωνιστή!

Τόσοι χειμῶνες καί χιόνια στά μαλλιά σου.
 Οἱ ἄλλοι βολεύτηκαν μέσα σέ μαλακές παντόφλες
 καί φιλολογικά ἀπογευματινά.
 Ἐσύ ἀπόμεινες νά κοιτᾷς τό παρελθόν καί τό μέλλον
 μέ κάτι ἀπορημένα μάτια...

.....

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ, «Ὁ ἀστερισμός τοῦ αἰγόκερου», ποίηση,
 Γιάννινα 1982.

Ποίηση χαμηλόφωνη, σχεδόν στυφή καί ἀπαισιόδοξη, πού ἀπό λυρικές
 φλέβες καί διακλαδώνεται φιλοσοφημένη καρτερία.

ΠΡΟΣΜΟΝΗ

Τό λυχνάρι ἀχνοκαίει
 στήν κάμαρα πού βούβανε ἡ μοναξιά
 καί ἡ ἐλπίδα κουρασμένη
 τόν μακρυνό τό δρόμο φωτίζει...

ΡΙΤΑΣ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ, "Ἀπαντα 2, «Δέν ὑπάρχει ἄλλη δόξα», ἐκδόσεις
 «Καρανάσι» Ἀθήνα 1928.

Στόν καλαίσθητο αὐτόν 2ο τόμο, περιλαμβάνονται οἱ ποιητικές συλλογές:
 «Ὁ παράνομος λύχνος» 1940-1945, «Ἀθήνα. Δεκέμβρης 1944», «Δέν ὑπάρχει
 ἄλλη δόξα» 1944, κι ἀκόμα ποιήματα ἀνέκδοτα καί ἄλλα δημοσιευμένα σέ
 διάφορα ἔντυπα.

Τό κατάξιο ἔργο τῆς μεγάλης ἀγωνίστριας καί τιμημένης ποιήτριας τοῦ
 λαοῦ μας ἀποτελεῖ συγκλονιστική μαρτυρία τῆς πικρῆς, μά καί δοξαστικῆς
 πορείας του καί ἕνα ἀπ' τά γνήσια εὐαγγέλια τοῦ καιροῦ μας.

Προσεγγίζοντας αὐτήν τήν ποίηση μέ τήν πανανθρώπινη διάσταση,
 καταλαβαίνεις γιατί καμιὰ ἐπιστήμη καί τέχνη δέν ἐκφράζει πιό αὐθεντικά
 τήν ἐποχή της ἀπ' τήν ποίηση.